

"Men desse fördömde hästgråtare..." : Et genreproblem og dets løsning i Fredrika Runebergs historiske Roman Fru Catharina Boije och hennes döttrar

Autor(en): **Kronig, Jytte**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Beiträge zur nordischen Philologie**

Band (Jahr): **19 (1991)**

PDF erstellt am: **21.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-858324>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

JYTTE KRONIG, GRONINGEN

«Men disse fördömde hästgråtare . . .»

Et genreproblem og dets løsning i Fredrika Runebergs historiske Roman *Fru Catharina Boije och hennes döttrar*

I sit essay *A Room of One's Own* påpeger Virginia Woolf at der på 1800-tallet findes en sammenhæng mellem kvindelige forfatteres forkærlighed for romanen og deres liv i de borgerlige stuer, hvor de hele tiden konfronteres med menneskers psykologi og interaktion indenfor intimsfæren. Hvad betyder dette for historiske romaner, skrevet af kvinder? Denne sidste genre bevæger sig jo tematisk i større udstrækning udenfor intimsfæren. Om en række kendte kvindelige forfattere i denne periode bemærker Woolf:

[] we must accept the fact that all those good novels, *Vilette*, *Emma*, *Wuthering Heights*, *Middlemarch* were written by women without more experience of life than could enter the house of a respectable clergyman [] At the same time, on the other side of Europe, there was a young man living freely with this gypsy or with that great lady; going to the wars; picking up unhindered and uncensored all that varied experience of human life which served him so splendidly later when he came to write his books. Had Tolstoi lived at the Priory in seclusion [som George Eliot, J. K.] [] however edifying the moral lesson, he could scarcely, I thought, have written *War and Peace*.¹

I den historiske roman, sådan som den blev skabt og lanceret af Walter Scott inddrages der som oftest

- et større geografisk rum,
- et offentligt område med politiske, militære og/eller økonomiske aspekter samt stor social variation, et område som næsten udelukkende er præget af og tilgængeligt for mænd.

For at kunne skrive den slags historiske romaner kræves der bl.a.

- gode historiske kundskaber og historisk indsigt i almindelighed, med andre ord en ordentlig uddannelse,
- adgang til historiske værker, kilder, arkiver m.m.,
- en så mangfoldig livserfaring, navnlig med hensyn til de nævnte områder, at forfatteren vil kunne skabe et mimetisk tilfredsstillende og overbevisende billede af fortiden.

Det er her der ligger nogle vanskeligheder for 1800-tallets kvindelige forfattere.

Jeg har valgt Fredrika Runeberg (1807–1879) og hendes historiske roman *Fru Catharina Boije och hennes döttrar* (skrevet 1843, udkommet 1858) til min undersøgelse, fordi hun var den første overhovedet i sin finske litterære samtid der fandt på at skrive en historisk roman og fordi jeg synes den har kvalitet. Før

¹ WOOLF (1978: 67–68).

jeg beskæftiger mig med selve romanen vil jeg meget kortfattet redegøre for hvorledes det hos Fredrika Runeberg forholdt sig med de tre nævnte krav: uddannelse, adgang til kilder og bredere livserfaring.

I min udgave af Sallnäss Björcks *Svensk Litteratur* nævnes Fredrika blot i forbindelse med behandlingen af Johan Ludvig Runeberg: «[] vid denna tid [1831, J. K.] gifte han sig med den *fint bildade* [min fremh., J. K.] Fredrika Tengström.»² Det lyder jo ikke så dårligt, men hvordan så virkeligheden ud? Man kan sige at de finkulturelle omgivelser som Fredrika voksede op i til en vis grad smittede af på hende, *til trods for* at kvinderne ofte var udelukkede fra det egentlige finkulturelle samvær. I Fredrikas tid bestod den borgerlige pigeuddannelse stort set af syning, udenadlæsning af katekesen og i bedste tilfælde nogle overfladiske sprogkundskaber til at spæde konversationen op med.³ I forhold til denne norm fik Fredrika en mere omfattende – især sproglig – uddannelse, omend af meget tilfældig karakter, såsom timer hos sin ældste bror og trekvart års læsning på en pensionatskole.⁴ En anden ekstra fordel Fredrika havde var at hun indenfor visse tidsgrænser – der skulle jo sys det meste af dagen – havde lov til at læse de bøger der fandtes på hylderne i hjemmet, selv romaner, noget der i almindelighed var forbudt for piger. Hun elskede især rejseskildringerne. Dog var hun selv klar over at hendes mangelfulde uddannelse var et handicap. I *Min pennas saga* skriver hun:

Barlast måste det finnas i luftskeppet, om det ej skall redlöst drifvas omkring för vinden, och hvar skulle väl vi qvinnor vunnit *den förnekade* varje solidare vetande, såsom vi åtminstone hittils det varit? Med min brinnande håg efter vetande, huru skulle man icke om jag varit gosse understödt min håg? Huru skulle man icke då hafva gifvit mig medel att förvärfva kunskaper och grundlägga en solid bildning, ett grundligt vetande. Men en flicka, det var en helt annan sak. För henne måste kunskapen förbli en förseglad bok. Lyckligare än de flesta mina jemnåriga, fick jag dock åtminstone söka att samla de smulor af vetande som kunna utfiltreras ur litteraturens skum, det vanligen nästan bortkastade, men hvari dock alltid, likasom i grytskummet, någon liten smula närande ämne medföljer.⁵

Om adgang til kilder skriver hun, i forbindelse med en påtænkt, men aldrig udført kvindehistorie: «Dertill bidrog flere andra orsaker: brist på tid, brist på källor, hvilka för mig som qvinna voro svårt åtkomliga [].»⁶ Dog må man antage at hun har kunnet få fat i en række historiske værker gennem bl.a. den kreds Runeberg og hun tilhørte. Historikeren og forfatteren Zacharias Topelius var f.eks. en af deres venner.

Mens vi således sammenfattende kan sige at Fredrika Runeberg var dårligt ekviperet i forhold til sine mandlige forfatterkolleger, men bedre i forhold til tidens kvinder, så var hendes egne erfaringer med hensyn til det geografiske og det

² SALLNÄSS/BJÖRCK (1973: I: 207).

³ RUNEBERG (1946: 202).

⁴ RUNEBERG (1946: 201, 209).

⁵ RUNEBERG (1946: 219).

⁶ RUNEBERG (1946: 228).

offentlige rum nærmest nul. Hun var bundet til forældrehjemmet og senere til sit hjem med Runeberg og de mange børn de fik. Hendes eneste rejser bestod i et ophold som 13-årig hos en morbror i Brahestad samt en rejse til Tavastland i 1834 – som der forøvrigt henvises til i indledningen til *Fru Catharina Boije och hennes döttrar*. Selvom hun har kunnet lytte og læse sig til meget, savner hun afgjort egne erfaringer udenfor intimsfæren. Hvorledes forsøger hun at overvinde disse handicap i sin første historiske roman?

Romanen foregår i slutningen af den Karolinske tid og begyndelsen af «Frihetstiden», ca. 1718–24 med tilbageblik helt til 1702. Finland er blevet besat af Rusland. Kosakkerne hærger og nedbrænder herregården hvor den adelige enke Fru Catharina Boije bor med sine døtre Cecilia og Margareta. De første to tages til fange og føres til lederen for besættelsesmagten, fyrste Galitzin på Åbo Slot. Margareta er flygtet og reddes af den finske partisan Magnus Malm, der tilhører almuen. Undervejs – de vil forsøge at komme over til Sverige – forelsker de sig i hinanden og bliver oven i købet viet af en gammel præst, ude på isen i den finske skærgård. De kommer dog ikke til Sverige, da Margareta bliver fundet af russerne og føres tilbage til moderen og søsteren i Åbo.

Noget senere flytter de tilbage til deres gods, der sættes i stand igen, og det er i dette hjemlige miljø man bliver underrettet om tildragelserne i den store verden, såsom f.eks. Karl den XII's død. Den feodale og autoritære Fru Catharina modarbejder af standshensyn Margaretas og Malms forening, men det slutter dog med at de får hinanden. Dette er forøvrigt kun en af handlingstrådene i romanen.

Som Åsa Stenwall påpeger bliver scenen i romanen fremfor alt forlagt til de steder hvor en kvindelig livssammenhæng udfolder sig, i stuer, jomfrukamre, spisekamre m.m.⁷ Dette giver et helt andet perspektiv, et kvindeperspektiv, på historien. Fredrika Runeberg fokuserede faktisk på en side af historien som det først meget senere blev moderne at beskæftige sig med. Samtidig kan man sige at *her* er hun på hjemmebane, i intimsfæren. Alligevel kunne hun ikke komme udenom de først og fremmest militære begivenheder der satte deres dybe spor i den beskrevne periodes Finland og som heller ikke lod kvindeforholdene uberørt. I det følgende vil jeg beskæftige mig nærmere med hendes måde at løse dette problem på.

Historien om fru Catharina Boije og hendes døtre berettes af en kvindelig fortæller, en såkaldt gammel bekendt til den ligeledes kvindelige auktoriale fortæller, der besøger hende på det gods som udgør hovedscenen i romanen. Denne kvinde har interesseret sig for de tre adelsdamers historie – hedder det – og samlet nogle dokumenter i den forbindelse. Der opstår en diskussion mellem de to fortællerinstanser om hvorvidt fortællingen skal berettes på den fortalte tids eller fortælle tidens sprog:

«Nå, har du tålmod att höra, så berättar jag gerna, det är mig riktigt kärt att få ge luft åt hvad jag samlat till en bild inom mig. Men en högkarmad länstol måste

⁷ STENWALL (1979: 172).

jag nödvändigt lyfta fram åt mig, eljest hittar jag omöjligt på den ton som tillhör den tid, från hvilken min berättelse daterar sig. Se så, föreställ dig nu i mig en riktig fars farmor ifrån Carl XII:s tid, arrangera dig att attendera till den fransyska, som liksom en fleuve des mots skall dina öron embrassera.»

«Usch nej, du blir mig för förtvifladt högtidlig så der. Öfversätt för all del dina hjeltars och hjeltinnors språk på vårt nu gängse sätt att tänka och tala . . .»⁸

Dog er de fiktive dokumenter der indfældes i beretningen konsekvente pasticher af forskellige former for arkaisk sprogbrug, der samtidig udtrykker personernes sociale positioner. De vigtigste og mest omfattende af disse dokumenter er Malms optegnelser vedrørende hans livshistorie samt hans breve til Margareta.⁹ Det er gennem disse *fiktive dokumenter*, der lægges i munden på en *mandlig fortæller*, at begivenhederne i den store verden, først og fremmest krigshandlingerne, skildres. Gennem Magnus Malm, hvis sprog i høj grad er præget af tysk syntaks, får vi øjenvidnebeskrivelser af Nyenskans' indtagelse, Sankt Petersborgs grundlæggelse, hvor krigsfanger sættes til bygningsarbejdet, slaget ved Storkyro samt senere, i et af brevene, Karolinernes frygtelige tilbagetog over de norske fjelde, hvor størstedelen af hæren omkommer.

Johan Ludvig Runeberg, Fredrika's mand, var meget begejstret for netop disse afsnit og mente at hun burde have skrevet hele romanen ud fra Malms perspektiv. Dette fik Fredrika til at øge Malms afsnittene således at de kom til at omfatte stof som oprindeligt tilfaldt den kvindelige fortæller.

Runeberg ansåg boken härpå hafva vunnit, men en recensent klandrade just denna del af dagboken, såsom berörande ämnen hvilka mindre hörde dit än till den allmänna berättelsen.¹⁰

Heraf fremgår dels at Fredrika også in litteris var en lydig hustru, dels at hun indirekte bebrejder sin mand hans manglende indsigt i det hun vil med romanen og det som fortælleren Malm skal bruges til.

Ved at lade Malm fortælle opnår Fredrika Runeberg en øjenvidneskildring af scener der lå fuldstændig udenfor det kvindelige erfaringsområde. Og hun opnår oven i købet en levende fortælleform. Følgende eksempel handler om slaget ved Storkyro:

Tvenne skott gåfvo till slagningens början signalen. Mit hjerta klappade häftigt när kanonerna började spela, och det med sådan god verkan att ryssarne tvenne gånger måste taga till fötterna och i brådskan sjelfva sina fältstycken quittera. Hastigt kunde vi med dessa deras kanoner våra egna sekundera, och allt lofvade fullständig victoria. Nu flög Meurlingen som en il emot kavalleriet till General-Major de la Barre, medförandes förnyade ordres att framåt rycka. Men desse fördömde hästgråtare suto som stockar på sina krakar, och endast halfva Åbo läns kavalleri högg sig några

⁸ RONEBERG (1979: 3). Vi ser heraf at Fredrika Runeberg var sig arkaiseringsproblemet klart bevidst.

⁹ Fredrika Runeberg har her pasticheret partisanen Stefan Löfvings dagbog, jf. RONEBERG (1979: XV).

¹⁰ RONEBERG (1946: 225).

går fram og åter; allt medan högra och resten af venstra flygeln stod orörlig, betraktande slaget.¹¹

En jävnførelse med Topelius' beskrivelse af samme hændelse i hans historiske roman *Fältskärns berättelser* kan pointere de specielle effekter som Fredrika Runeberg opnår ved hjælp af sin «metode»:

Trots detta avvaktade inte fotfolket på vänstra flygeln attacken, utan ryckte hurtigt framåt och avlossade, såsom dess chefer lärt i Karl XII:s skola, den första salvan inte förrän på tio stegs avstånd. Fiendens främsta led stupade över varandra och resten kastades häftigt tillbaka. [] Nu blev det finnarna som i sin tur anföll och tog sex kanoner, som utan dröjsmål riktades mot fienden. Förgäves red även kosackerna in på de tätt slutna lederna av uppbådsmanskapet i hopp om en lättare seger. De visades tillbaka med blodiga huvuden, och slaget tog en avgjort ogynnsam vändning för rysserna.

Furst Golitsyn följde med livlig oro dessa rörelser och lät kalla sina närmaste chefer till krigsråd. Mot ett så desperat folk, sade han, vore allt att riskera, []. Man beslöt därför att dra sig tillbaka i god ordning, och general Bruce avsändes med fyra dragonregementen för att hindra finska kavalleriet från att oroa de återtågande. När nu Bruce fullgjorde detta uppdrag, och innan hans folk ännu avlossat en enda pistol, blev han inte lite förundrad över att se De la Barre kasta om och kommendera reträtt, [].¹²

Hos Topelius beskrives slaget fra en overlegen og panoramisk synsvinkel, som et spil skak. Dette indebærer at der anlægges et hierarkisk og strategisk hærfører-perspektiv, hvor (den forøvrigt ikke tilstedeværende) Karl XII, Golitsyn samt deres chefer rager frem på skakbrættet, mens soldaterne fungerer som bønder. Det er åbenbart ikke så let for Topelius at kombinere denne distanceprægede og rationaliserende opfattelse af krigshændelserne, som var ret almindelig i hans tid,¹³ med en patriotisk finsk synsvinkel: der er tale om yderst omhyggelige formuleringer hvor russerne dels benævnes som «fienden», men hvor det samtidigt hedder en «ogynnsam vändning för rysserna».

Fredrika Runeberg vælger derimod som perspektivbærer det hierarkisk underordnede øjenvidne Malm, der deltager i slaget som ung volontør. En vis distance findes også i Malms beretning, men den er begrundet i tidsafstanden mellem oplevelsen af begivenhederne og optegnelsen i journalen, hvor tilbageblikket med dets bedreviden skaber en vis ordning. Malm er en typisk folkelig fortæller, hvis sprog bl.a. er præget af understatement. Herved karakteriserer han samtidig sig selv. Gennem denne dobbeltfunktion af fortællesproget bliver de skildrede begivenheder og personer «runder» end hos Topelius. Især fortællerens holdning til hændelserne bliver mindre abstrakt, men ikke mindre nuanceret af den grund. Selvfølgelig står Malm på det finske folks side imod

¹¹ RUNEBERG (1979: 38-9).

¹² TOPELIUS (1976: I, 285-86).

¹³ I *Krig og fred* (1863-69) er det bl.a. Tolstojs ærinde at tilbagevise en sådan opfattelse af militære slag som virkelighedsfjern.

russerne, men – ikke mindst som infanterist – er han næppe blind for kavalleri-generalen De la Barre's fatale mangel på kompetence.

Pointen er dog, at den ovennævnte gevinst på fortællenniveauet opnås gennem problemløsning med hensyn til beskrivelsen af et for kvinder erfaringsmæssigt lukket land. Det lykkes på denne måde for Fredrika Runeberg at få fortalt noget som i den tid formodentlig ikke kunne fortælles af et fruentimmer uden at hun blev til grin.

MAGNUS VON PLATEN, STOCKHOLM

Runebergs kärleksdiktning

I Sveriges rika lyriska litteratur är det två romantiker som har skrivit de flesta och vackraste kärleksdikterna, Stagnelius och Runeberg. Jag skall tala om Runebergs kärleksdiktning.

Senromantikern Runebergs omfattande erotiska poesi uppvisar en egenart, som nästan helt har undgått upptäckt.¹ Han skildrar inte mannens kärlek till kvinnan utan kvinnans kärlek till mannen. Han har nedlagt sin egen starka känsla i kvinnans bröst och gett den kvinnans röst. Det är kvinnan som känner kärleken, som hoppas och längtar, betygar sin trohet in i döden eller själv längtar efter döden därför att hennes älskare har övergett henne. Det händer visserligen att mannen kommer till tals i dessa dikter, men då vanligen blott för att skildra kvinnans kärlek.

En viktig komponent i kärleken är för många människor känslan av att vara älskad, vetskapen om att ständigt vara närvarande i den älskades tanke och känsla. För Runeberg tycks detta ha varit det allt överskuggande. Kanske det riktiga är att säga att det är just detta han diktar om i sin erotiska poesi, när han förtiger den kärlek han känner för att ge uttryck åt den kärlek han är föremål för.

Attityden kan studeras i Runebergs mest kända erotiska dikt, «Den enda stunden». Den tillhör den stora sviten *Idyll och epigram* som har skrivits efter mönster av den serbiska folkdikten.

¹ I en essay av Olle Holmberg, ursprungligen en recension av Berta Edelfelts *Ur en gammal dagbok* (ed. 1922), betitlad «Runebergs kärlek» och omtryckt i Holmbergs bok *Litterärt* (1924), framkastas på några rader (s. 173) den tanke, som här närmare utvecklas. Runebergcitaten är hämtade ur den vetenskapliga editionen av Runebergs *Samlade skrifter*, ombesörjd av Svenska Litteratur-sällskapet i Finland och Svenska Vitterhets-samfundet.

Fredrika Runebergs uttalanden är hämtade ur RYNEBERG (1946).